

aránylag kis számát munkánk legnagyobb hiányosságának tekintjük: a kezdeti Binet-vizsgálatot 86 új iskolás és 136 normál-iskolás növendékkel végeztük; sajnos, ez a szám az évek folyamán még erősebben leapadt (10. l.) stb.

Ezeket a becsületes önvallomásokon elindulva, megállapíthatjuk, hogy a nyert eredmények megbízhatóságát bizonyos konkrét tényezők már eleve károsan befolyásolták. Az ilyen vizsgálatokra elengedhetetlenül szükséges homogenitás ugyanis sem mennyiség, sem minőség dolgában nem volt meg: 86 új iskolai tanulóval 136 normál-iskolai tanuló állt szemben; ez utóbbiak még hozzá három típusból (normál-magán, félmodern-magán, félmodern-községi) alakult keveréket mutatnak; a két utóbbiban „a modern pedagógiai elvek egyes részleteikben tervszerűen alkalmaztattak, vagy az igazgatónő és egyes tanítónők személyben keresztül éreztették hatásukat“. Nem találtuk meg a tanulók szétválasztását, nemek szerint (hány fiú és hány leány volt a vizsgált négyféle iskolának egy-egy osztályában) és ami ennél fontosabb és döntő hatással van a tanulmányi eredményekre: *hogy az új és a normál-iskolák egy-egy osztályába hány tanuló járt?* Az osztálylétszámnak ez a mellőzése felette közelről érinti ennek a nagy szorgalommal és lelkesedéssel végrehajtott munkának megbízhatóságát, mert kétségtelen, hogy kisebb létszámmal dolgozó magániskolában behatóbban lehet foglalkozni minden egyes gyermekkel, könnyebben lehet megvalósítani a „modern pedagógiai elveket“, mint tiszem a nyilvános községi népiskolákban, amelyeknek osztálylétszáma a magániskolákéénak kétszerese vagy háromszorosa. Ebben a körülményben látjuk mi egyúttal legfőbb akadályát és nehézségét az új rendszer meghonosításának a tömegtanításban.

A szerzők vizsgálataikat a középiskolára való előkészítés módjára, sikerére is kiterjesztették és arra az eredményre jutnak, „hogy a modern pedagógia neveltjei a középiskolában nagyobb számban válnak be jól, mint a normál-iskolából kikerültek“. Ehhez is szó fér több tekintetben, mert eltekintve a vizsgált tanulók csekély számától (lásd 108. táblázat: 29 új iskolás + 47 normál-iskolás = 76), itt is számba kellett volna venni az osztályok (főleg a végzett IV. elemi) létszámát, továbbá azt, hogy „a modern iskolák valamivel nagyobb arányban kapnak magasabb értelmiségű növendékeket“ (9. l.), végül, hogy a normál-iskolák IV. osztályában kissé bőkezűen osztogatják a jeles bizonyítványokat, ami a középiskola I. osztályában megbosszulja magát.

Minden elfogultságtól mentes, lehetőleg tárgyilagos észrevételeinkre az a régi tapasztalat bátorított, hogy az emberi természet szubjektivitásánál fogva a kívülállók és közvetlenül nem érdekelték rendszerint jobban látják és helyesebben ítélik meg a dolgokat, mint azok, akik birtokon belül vannak. Egyébként sok ilyen kiváló tanítónőt kívánunk a hazának. *kf.*

Baranyai Erzsébet: Nagy László munkásságának neveléstudományi eredményei. Ertekezések a M. kir. Ferenc József Tudományegyetem Pedagógiai Intézetéből. Új sorozat. 3. szám. Szeged, 1932. N. 8-r., 91 l.

E dolgozat két évvel ezelőtt elhunyt kiváló gyermekpszichológusunk tevékenységének első behatóbb ismertetése és méltatása neveléstudományi szempontból.

Először időrendben felsorakoztat Nagy László munkásságából a nevelésre nézve minden nevezetesebb mozzanatot: hogyan lesz a geológusból a lélek bűvára, gyermeklélektani művek szerzője, egyesület-, majd múzeumlapítói, folyóiratszerkesztő. (e helyen a „Gyermekvédelmi Lap“ tévesen „Gyermekvédő“ jelzöt kap), laboratóriumvezető, kiállítás- és kongresszusrendező, iskolaszervező stb. Ezután Nagy László kutatásainak eredményeit kapjuk „Tények“ és „Elvek“ főcímek alatt. Legelőször az érdeklődés fejlődéséről van szó, mert ez alkotja gyermektanulmányozónk kutatásának gerincét, főleg ezt ismeri a külföld is. Az érdeklődés lényegét ő, úgy látszik, sohasem foglalta rövid formába; az értekezés szerzője sem próbálja meg; e helyett közli Nagy Lászlónak az érdeklődésre vonatkozó legfontosabb nyilatkozatait. Ezek alapján talán így lehetne jellemezni az érdeklődést: hiányérzés megszüntetésére irányuló, értelmi tevékenységgel járó, szellemi gyarapodást előidéző törekvés.

Az érdeklődés mivoltára való rámutatás után az érdeklődés fajaira, majd motívumaira kerül a sor. Az érdeklődés a legelső fokon érzéki, azután szubjektív, majd objektív, állandó és végül logikai lesz. Rugója lehet a tevékenység, az érzéklet, az érzelem (esztétikai és testi érzelem, bírásvágy, rokonszenv és szociális érzelem) és a képzettartalom. Az érzéklet, a testi és esztétikai érzelem, a rokonszenv és a szociális értelem az érdeklődésnek közvetlen, a képzettartalom, a tevékenység és a bírásvágy közvetett motívumai.

Nagy László neveléstudományi jelentősége az érdeklődés kérdésében a szerző szerint az, hogy egyrészt megvilágította az érdeklődésnek a szellemi fejlődést alakító szerepét, másrészt, hogy elméletileg megalapozta az érdeklődés viszonyát az értelemmel és az akarral. Az utóbbit azonban Dewey is megkísérelte, már a múlt század 90-es éveinek közepén, abban a munkában, melyet a szerző a felhasznált irodalomban meg is említ. Dewey is közvetlen és közvetett érdeklődést különböztet meg. Érdekes lett volna tehát a két felfogás részletesebb összehasonlítása. Nagy László Dewey művét valószínűleg nem ismerte.

Nagy László munkásságának legjellemzőbb mozzanata, miként a szerző mondja, gyermeklélektani, különösen pedig fejlődéstani típusok elvonása az érdeklődés vizsgálata alapján. Az érdeklődés fajai fejlődési sort alkotnak, melyben a következő fok az előbbivel szemben magasabb színvonalat jelent. Az érdeklődés alakulásának e formai fokai, a szerző szerint, valószínűleg javításra szorulnak; éppen ezért jó lett volna, ha megnézi, hogy Nemesné Müller Márta „A lelki fejlődés útja. A 3—15 éves gyermek spontán tevékenységei“ címen 1920-ban kiadott könyvében miképpen kísérli meg a Nagy Lászlótól elnevezett fokozatokat kiegészíteni és másképp rendezni.

Az érdeklődés fejlődésének tipológiájából építi ki Nagy László a szellemi élet egyéb ágainak fejlődési fokozatait. Az érdeklődés fejlődésének fokai az értelmi fejlődés fokait is jelentik. A rajzolás fejlődésében, sőt bizonyos mértékben az erkölcsi fejlődésben is megtalálhatók e fokok, a lányoknál némi időbeli és minőségi eltéréssel. A fokokat Nagy László tájékozódás végett időhöz köti. Ez helyes is. Azonban tudni kell, hogy fontosabb a fokok egy-

másutánja, mint időbeli határa, mert a gyermekek egy hányada jóval hamarabb hagy el egy-egy stádiumot, vagy jóval tovább időzik benne, mint a többiek.

A tanulók és a műveletlen felnőttek ugyanazon tárgyú rajzainak összehasonlításából Nagy László azt látta, hogy az utóbbiak körülbelül olyanok, mint a 9—10 éves tanulóké s ebből azt a, szerintünk merész, következtetést vonta le, hogy a mesterséges (iskolai) hatások nélkül felnőttek értelme olyan színvonalon mozog, mint a 9—10 éves gyermekeké. Azonban igen nehéz elkülöníteni a természetes (véletlen) hatásokat a mesterségesektől. Sok vizsgálat mutatja az iskolán kívüli hatások döntő erejét. Az eredeti képességeken kívül inkább azon fordul meg a dolog, hogy a környezet ingerekben szegény, egyhangú-e, vagy gazdag és ösztönző.

A tanulóknak és az analfabéta katonáknak a háborúra vonatkozó, ugyanazon kérdésekre adott feleletei azt mutatták Nagy Lászlónak, hogy a tanításnak igen nagy szerepe van a magasabb értelmi működések (elvonás, elemzés, összetevés, induktív s deduktív következtetés) kialakulásában. (Vajjon itt is nem inkább az intellektuális környezet?) A rendszeres oktatás hatása a magasabb értelmi működésekre már a középiskola 3—4. osztályában kezd hatékonyan jelentkezni és 15—18 éves korban igazán kibontakozik. Ezzel szemben az erkölcsi érzelmek (helyesebben erkölcsi ítéletek) az alacsonyabb képzettségű felnőtteknél rendszeres oktatás nélkül is képesek olyan fokra emelkedni, mint a magasabb iskolázottságú fiatal embereknél.

Igen fontos Nagy Lászlónak az a megállapítása, hogy egy külső inger annál erősebb lelki hatást vált ki, mennél inkább készíti az összes hajlamokat együtt- és ellenműködésre, vagyis — minél inkább tudja foglalkoztatni az egész személy hajlamait.

„Elvek“ cím alatt Nagy Lászlónak a nevelés céljáról, feladatairól, a tantanyagról és a tantervről vallott nézetei vannak részletezve. A nevelés célja szerinte mindegyik életkorban abban áll, hogy a kor genetikai tulajdonságait teljes érettséghez segítse. A nevelés feladatait tehát fejlődéstani szempontból jelöli ki s a gyermeki típusok követelményeihez szabja.

Meggyőződése szerint a hagyományos tanítás helytelen lélektani alapon áll, mert a rendszert, a tantárgyi érdekeket a lélek fejlődésének szempontjai és érdekei elé helyezi. Megelégszik a szaktudás gyarapításával, de nem keresi és nem látja a fejlődő lélek szerves kibontakozását és egyéni alkatát. Pedig minden egyes tantárgy és foglalkozás nemcsak a szaktudást növeli, hanem, jól megszervezve, képes hatni az egész egyéniségre, belekapcsolódik az összes többi tantárgyakra, ezek szövedékeiből erőszakos operáció nélkül ki sem szakítható. Sőt valamennyi tantárgy hatása csak akkor értékes, ha belekapcsolódik az egyénbe s a didaktikai hatások egységesen hozzák létre a személyiség fejlődését.

A szerző összeveti az 1905. évi hivatalos tantervet Nagy László tantervével, s megállapítja, hogy az utóbbi sajátosan magyar tanterv, a maga nemében első, mert nem volt soha olyan tanterv, mely magyar lélektani

anyagra épített volna. Ez a tanterv a produktív munkának is teret ad a reprodukatív munka mellett, a kézi foglalkoztatást az elméleti tárgyak tanításában is alkalmazza s a logikai szempont helyett a gyermeklélektani szempontot érvényesíti. A módszert a fejlődési szakok s nem csupán a nevelés tárgyai határozzák meg.

Nagy László iskolaszervezeti javaslata nyolcosztályos elemi és másodfokú iskolákat vesz fel. Az utóbbiak háromosztályos gazdasági, ipari és kereskedelmi továbbképző iskolákra és háromévfolyamú alsó és kétévfolyamú felső tagozatból álló középiskolára tagozódnak, 14—19 éves tanulók számára. Minden iskolának alkalmazkodnia kell az illető vidék gyermektípusához.

Az iskolák egyéniesítését azért hangsúlyozza, mert az egyéniség tiszteletben tartását igen fontosnak tartja a nevelésben. Szerinte a mai tanítás nem veszi eléggé figyelembe az individuális érdeklődés jogait, hanem általános sémákat követel. Hogy azonban a mai általánosító oktatás mégsem képes a legtöbb esetben a gyermek egyéniségét elfojtani, az nem a módszer érdeme, hanem annak következménye, hogy a gyermek individuális erői ösztönszerűen áttörnek a sémák korlátait és azok ellenére érvényesülnek.

Nagy László működésének jelentőségét az általános neveléstudományra nézve a szerző ezekben foglalja össze: A neveléstudomány leíró részét a gyermeklélektan tényeivel gazdagította; e tényeknek a nevelés szempontjából való kidolgozása a nevelés általános elméletének, de különösen a gyakorlati eljárások alapjául szolgáló elméletnek kiépítéséhez járul hozzá. E tények legnagyobb része összetartozik és egy fejlődési típustant alkot, mely részben új szempontokat hoz a nevelésbe, részben a meglevő pedagógiai mozgalmak és áramlatok eszméinek lélektani indokolását adja.

A hazai neveléstudományra való hatása meg abban látszik, hogy az iskolai nevelés gyakorlatában való kísérletezést elősegítette, annak lélektani alapot adott, de legfőképpen, hogy a neveléstudomány egyik alapvetésének, a gyermektanulmányok művelésére Magyarországon alkalmat szerzett, példájával a tudomány művelőit munkára serkentette, munkásságukat szervezte és annak irányt adott. Olyan munkaközösség alakult ki körülötte, mely figyelemre méltó a magyar tudományosság történetében.

Nagy László elvégezte a maga részét abból a feladatból, amelyet a Magyar Gyermektanulmányi Társaság elé tűzött az első gyermektanulmányi értekezleten, azt, hogy „nevelési szervezetünk és irodalmunk fájának gyökereit lassanként kihúzogassuk az idegen talajból, melybe hatalmas ágakkal kapaszkodik és átültessük a nemzeti talajba“.

Nagy László, bár világosan és könnyen ír, többször kétségben hagy lélektani és neveléstani szakkifejezéseinek pontos értelmét felől. Ezt kell majd egyszer kifejtetni, hogy tisztán láthassuk, mennyire áll a lelki életet több tekintetben helytelenül megítélő korabeli elempszichológia hatása alatt, mennyire szabadult fel alóla s tudott a maga módján közel jutni a valóságos élet léktetéséhez.

Baranyai Erzsébet derék műve rokonszenvenvel és tárgyilagosan tárja föl

Nagy László munkásságának jelentőségét, még kiaknázatlan nagy értékeit és nagyon jó tájékoztató azok számára, akik tudni akarják, mit is csinált, gondolt és talált ez a melegszívű, világosfejű, eszményéért rajongó és szívósan küzdő, kutató hajlamú magyar tanítóember.

Kenyeres Elemér.

Pedagógiai szemináriumok. III. kötet. A természeti és gazdasági ismeretek, ének, rajz, kézimunka és a testgyakorlás köréből. Sajtó alá rendezték: **Kehrer Károly és Krehnyay Béla.** Budapest, 1932. (8-r., 296 l.)

Mostani népiskolai tantervünk életbeléptetésével természetesen megélné a munka a népiskolai pedagógia területén. A módszerjavító törekvések, amelyek népoktatásunk korszerűsítésére irányultak, nemcsak élénkebbé válnak, hanem — szinte máról-holnapra — általánosakká is. Ami addig egyesek tökéletesítő vágyából, a javítás egyéni szándékából eredt, az 1925 óta tanítói kötelesség lett. Érthető tehát, hogy e törekvések iránt a legkisebb falu tanítója is érdeklődni kezdett. A tanítószeg közlönyei, különösen a Néptanítók Lapjának tantervi rovata, valamint az új követelményeknek megfelelő vezérkönyvek alkalomról-alkalomra türelmetlenül várt és éppen ezért örömmel fogadott olvasmányokká lettek. Egyre több tanító igyekezett iskoláját a modern pedagógiai gondolkodásnak megfelelően belsőleg átszervezni és ennek érdekében önmagát átképezni.

Közoktatási kormányunk a tanítószeg állandó továbbképzésének biztosítására s a tanítói önnevelés megkönnyítésére 1929-ben (883—05—11/1929 VIII/d sz. a.) elrendelte a *pedagógiai szemináriumok* létesítését s a megszervezés munkáját népoktatási tankerületeink vezetőire bízta. Királyi tanfelügyelőink ebben az új tisztségükben olyan nemes buzgalommal járnak el, hogy Petri Pál államtitkár e könyv ajánlásában már ezt írhatta: „En elsősorban ezen szemináriumi munkának tulajdonítom, hogy az iskolákban új légkör keletkezett.“

A pedagógiai szemináriumokban a tanítók kicserélik tapasztalataikat; tájékozódnak az újításokról, a reformtörekvések értékéről és eddig elért eredményeiről; megbeszélik a felmerülő nehézségeket s az akadályok elhárításának módját és eszközeit. Elméleti előadásokat és bemutató tanításokat hallgatnak, ezeket megbeszélik s így ismeretekben és tapasztalatokban gazdagodva, egyre táguló látókörrel és fokozódó munkakedvvel térnek vissza iskoláikba.

A fenti munka annak a könyvsorozatnak, harmadik s egyben befejező köteté, amely a Pest vármegye pedagógiai szemináriumában folyó munkába nyújt betekintést úgy, hogy a vezető vármegyénk derék tanítószegéje által ki-termelt értékeket mindjárt közkinccsé is teszi.

Ebben a kötetben a természeti és gazdasági ismeretek, az ének, a rajz, a kézimunka és a testgyakorlás tárgykörét dolgozták fel a szerzők hét fejtegetésben és negyvenhat tanításban. A fejtegetések közül különösen a természet- és vegytani tanításokat bevezető előadás figyelemreméltó. A természetrajz, gazdaságtan és háztartástan körében mozgó huszonöt tanítás között van minta a 2—3 órára terjedő folytatálagos tanításokra, valamint a madarak és